

Antun Šojat
Zavod za jezik IFF, Zagreb

ZASADE RJEČNIKA HRVATSKIH KAJKAVSKIH GOVORA

Rasprava je koncepcija rječnika suvremenoga kajkavskog narječja, koji treba da prikaže leksičko blago u cca 130 organskih govora, pripadnika različitih kajkavskih dijalekatskih grupa. Autor raspravlja o teoretskim problemima pri zasnivanju rječnika takva tipa i daje rješenja i za skupljanje građe i za njezinu leksikografsku obradu.

1. U v o d

1.1. Izrada dijalekatskih rječnika koji će obuhvatiti područja pojedinih narječja hrvatskoga ili srpskog jezika nuždan je i neodložan zadatak naše leksikografije i naše dijalektologije, ne samo zbog znanstvenih, kulturnih i drugih potreba nego i zbog činjenice da se u suvremenim uvjetima organski govori mijenjaju na svim jezičnim razinama, pa i na leksičkoj, neusporedivo brže nego u prošlosti. Upravo na području skupljanja i obrade suvremenoga dijalekatskog rječničkog fonda naša leksikografija i dijalektologija veoma zaostaje na sveslavenskom planu. I veći i manji drugi slavenski narodi imaju već niz rječnika pojedinih narodnih govora, a neki i znatne rezultate u izradi tzv. regionalnih rječnika¹. U nekih je slavenskih naroda prikupljena već građa i za rječnike svih dijalekata nacionalnog jezika², u nekih su se već i pojavili prvi svesci takvih rječnika³. Na temelju leksikografske obrade leksičkoga blaga književnog jezika i narodnih govora u drugim se slavenskim zemljama široko razvila leksikologija, teoretska razrada lingvističkih problema na leksičkoj razini, koja je u nas tek u zamecima, s jedva prisutnim pokušajima leksikološkoga pristupa krnjim i nesistematiziranim leksičkim dijalekatskim podacima.

1.2. Za razliku od današnjega stanja zaostajanja za drugim slavenskim narodima, hrvatska je leksikografija u prošlosti među najplodnijim u slavenskom svijetu, a unutar nje istaknuto mjesto ima i stara kajkavska leksikografija. Usporedba velikoga broja riječi u velikim kajkavskim rječnicima Belostenca, Jambrešića i Sušnika, Patačića, pa i Vitezovića, s riječima koje danas žive u narodnim govorima dat će mogućnosti dijakronijske dimenzije istraživanja života i funkcioniranja riječi i njihovih leksemskih, semantičkih, obličkih i tvorbenih karakteristika u razdoblju od oko 300 godina.

1.3. Istraživanjima leksičkog sastava govora svih triju hrvatskih narječja i njihovom leksikografskom obradom približit ćemo se u dogledno vrijeme cilju kojemu leksikografi i dijalektolozi teže: izradi dijalekatskog rječnika SR Hrvatske i hrvatske dijaspore. Taj će rječnik, zajedno s povijesnim i suvremenim rječnicima riječi zapisanih u pisanim izvorima i skupljenim na terenu, koji su do sada objavljeni i koji će se i nadalje objavljivati, dati detaljni opis našega rječničkoga fonda, kao i sliku stanja i razvoja leksičke razine našega jezika.

1.4. Pri zasnivanju rječnika bilo koje vrste, bilo kojega tipa, nužno je uspostaviti teoretske i metodološke principe i za *skupljanje korpusa rječnika* i za *leksikografsku obradu* toga korpusa.

Obje te komponente leksikografskog rada teoretski su prilično komplicirane upravo pri radu na dijalekatskim rječnicima koji obuhvaćaju šira govorna područja narodnih govora, pa makar ti govori pripadali jednom narječju - kakav bi rječnik prema osnovnim intencijama predlagača morao biti i Rječnik hrvatskih kajkavskih govora (u daljem tekstu: KR ili: Kajkavski rječnik).

2. Skupljanje građe

a) Leksikološko-leksikografski problemi

2.1. Govorit ću prvo o nekim problemima u vezi s ostvarivanjem dijalekatskog rječnika na razini narječja i u vezi sa skupljanjem dijalekatskoga leksika.

2.2. Prije svega postavlja se problem je li teoretski opravdano napraviti rječnik jednoga narječja, odnosno svih narječja jednoga jezika.

Teoretska se mišljenja u tom razilaze. Strogo lingvistički gledajući, jezični se sustav u potpunosti ostvaruje samo u svakom od organskih govora, a svako uopćavanje na višim razinama (skupine narodnih govora istoga dijalekatskoga tipa, dijalekti, narječja, standardni jezik) tek je apstrakcija svih konkretnih individualnih ostvaraja u predavanju i primanju obavijesti u pojedinim organskim govorima. F. P. Sorokoletov kaže: "Svako istraživanje sistematskih svojstava govora mora u osnovi imati jedan jezični sustav, koji odgovara jednoj socijalno-jezičnoj skupnosti. Odsutnost takve baze čini neplodnim pokušaje istraživanja sistemskih veza i odnosa u govoru."⁴ A očito je da je leksička razina bilo kojega organskog govora dio njegove jezične strukture.

Drugo je gledište rezultiralo mnogobrojnim rječnicima pojedinih skupina govora istoga dijalekatskoga tipa, pojedinih dijalekata⁵, pa i rječnicima svih dijalekata nekih jezika⁶. Sasvim je jasno da je leksičko-semantička jezična razina i u organskim govorima najindividualnija i najotvorenija jezična kategorija, jer jezik tek promjenama na toj svojoj razini može osigurati priopćavanje novih iskustava pojedinaca i novih sadržaja suvremenog života.

Nema ni u kojem organskom govoru čovjeka koji bi znao i aktivno upotrebljavao sve riječi koje zna koji drugi govornik toga govora, odnosno koji bi vladao svim riječima svih govornika, zbrojem ostvarenih i ostvarljivih leksema. Na taj je način već i zbirka riječi jednoga organskoga govora u velikoj mjeri nepotpuna, veća ili manja, ovisno o zalaganju i stručnosti ispitivača. Leksik pojedinaca uključuje se u čuvanje koherentnosti sustava organskoga govora tek po fonološkim i morfonološkim karakteristikama ovjerenih riječi, odnosno po njihovim ostvarajima na fonetsko-akcenatskoj i gramatičkoj razini. Pri tom je neka količina riječi poznata većini pripadnika određenoga organskoga govora, a dio leksičkoga fonda ostvaruju, u različitoj količini, tek pojedinci.

Ako tako gledamo na skupljanje narodnoga, dijalekatskoga rječničkog blaga u pojedinim govorima, onda teoretsko opravdanje ima i skupljanje i skupna obrada leksika različitih organskih tipova narodnih govora, bez obzira na to kojoj dijalekatskoj skupini, kojem

dijalektu ili narječju određenoga jezika (kao dijasistema) pripadali - ima, dakle, opravdanja za sjedinjavanje leksičkih sustava pojedinih govora na višoj razini apstrakcije. Leksikografa interesira etimon riječi, njezin ostvaraj i njezino značenje, a to se sve pažljivom pripremom skupljanja korpusa građe i načina obrade može postići i u jednom rječniku, kako dokazuju ostvarivanja ruskog, poljskog i slovačkog rječnika narodnih govora (v. bilj. 2 i 3).

2.3. U stručnoj se literaturi spominje da prosječna odrasla osoba aktivno raspolaže s otprilike 10.000 riječi, da pasivno vlada s otprilike 30.000 riječi⁷, a da se ukupni broj riječi standardnog jezika, na svim njegovim javnim razinama, penje iznad 1,000.000, čak i do 1,300.000 riječi.⁸

Ako kao ukupni rječnički fond pojedinih govora pretpostavimo samo jednu desetinu korpusa standardnog jezika, dolazimo do golemoga broja od preko 100.000 riječi. Jasno je da toliku količinu riječi u našim današnjim mogućnostima terenskoga rada ne može nijedan terenski istraživač po zadatku skupiti, jer bi za to trebao utrošiti niz godina rada. Zbog toga je nužno da se reprezentativna količina riječi skuplja na različite načine u što je moguće većem broju terenskih punktova i da se iskoriste i drugi izvori korpusa KR (v. t. 2.6.3).

Kao leksički minimum, leksička jezgra koja omogućuje obuhvaćanje leksičkog sustava određene govorne cjeline, uzima se količina prosječnoga pasivnog poznavanja riječi u pojedinaca, dakle cca 30.000 riječi⁹. Dakako, količina riječi u različitim individua znatno se razlikuje, jednako su tako veoma različite i leksičko-semantičke skupine riječi poznate raznim pojedincima, pripadnicima bilo kojega organskoga govora, bilo koje jezično i socijalno uvjetovane jedinstvene govorne sredine.

2.4. Pri terenskom istraživanju pojedinoga govora idealno bi bilo da se utvrde cjelokupne njegove sustavne leksičke veze i odnosi¹⁰, tj. da se osigura "istraživanje riječi kao strukturno složene jezične jedinice, u svim semantičkim grupama u kojima se pojavljuje i po ekstralingvističkim i po vlastitim jezičnim oznakama"¹¹. Međutim, i u najidealnijim uvjetima teško bi bilo pretpostaviti mogućnost da se svi punktovi izabrani za KR tako detaljno istraže. Zbog toga treba težiti za tim da se osigura maksimalno

moguće skupljanje građe barem u nekoliko govora, tipičnih predstavnika dijalekatskih skupina govora u različitim kajkavskim krajevima. Zajedničke karakteristike leksičkih sistema tako istraženih govora ("osnovnih punktova" KR, v. t. 2.6.3) dat će i bit leksičkih odnosa na višim dijalekatskim razinama - u kajkavskim dijalektima i u kajkavskom narječju u cjelini.

2.4.1. Kajkavski su dijalekti među sobom izdiferencirani osobito po akcenatskim osobinama, ali i po nizu drugih svojstava fonološkog sustava, kao i po fonetskim značajkama - nastalim različitim dijakronijskim i sinkronijskim lingvističkim i ekstralingvističkim poticajima - pa i po rezultatima dodira s govorima drugih naših narječja i drugih jezika. Koliko su svi ti lingvistički i ekstralingvistički poticaji ostavili tragova na leksičko-semantičkom sustavu pojedinih kajkavskih dijalekatskih skupina i kakvi su ti tragovi - uglavnom se ne zna. Odgovori na to pitanje, kao i na pitanja geografskoga rasprostiranja etimona pojedinih riječi i rasprostiranja određenih njihovih značenja - među bitnim su zadacima KR.

2.5. Važno teoretsko leksikografsko pitanje jest i *način prikupljanja* leksičke građe, što svakako ovisi o zahtjevima postavljenim na terenskog istraživača. Govorio sam već o tom da se pri izradi KR ne mogu provesti, teoretski opravdani, maksimalistički zahtjevi, koji bi za svaki uključeni organski govor osigurali mogućnost svestranih leksikoloških istraživanja rječničkog sustava sa svih aspekata znanstvenog interesa, na svim razinama njegove pojavnosti - počevši od istraživanja leksičko-semantičkih osobina, tipova i sredstava tvorbe riječi, povijesnih zakonitosti protežnosti i promjena oblikâ i značenja riječi, pa sve do semantičko-stilističkih analiza, tj. koji bi zahtjevi osigurali sistematski opis rječničkog sustava svakoga organskoga govora, punkta KR. Treba unaprijed svjesno odustati od takvih neprovedivih zahtjeva, ali treba, isto tako svjesno i odgovorno, načinom terenskih istraživanja, njihovom pripremom i potrebnim vremenom da se zadatak izvrši, osigurati da se u svakom punktu skupi građa koja će obuhvatiti pretežni dio leksika u leksičkim skupinama realija i pojmova, koja će omogućiti zadovoljavanje većeg dijela leksikoloških i leksikografskih interesa, koja će omogućiti utvrđivanje granica rasprostiranja leksemsko-semantičkih karakteristika velikog broja riječi, neuspore-

divo većeg nego što to omogućuju dijalektološki atlas. Zbog ispunjavanja tih osnovnih zadataka leksičkog terenskog istraživanja očito je da neće biti dovoljno samo zapisati riječi i odrediti im pokoje osnovno ili izvedeno značenje, nego će se svaka skupljena riječ morati zapisati u kontekstu.

2.5.1. U stručnoj literaturi postoje oprečna mišljenja i o potrebi da se terenska istraživanja građe za regionalne rječnike vrše na temelju *kvestionara*. Najveći dio dosadašnjih projekata takvih rječnika nametao je "dirigirano" terensko istraživanje - na temelju upitnika i (ili) na temelju drugih uputa raznoraznih vrsta. Međutim, postoji i oštro protivljenje takvu načinu skupljanja građe za dijalekatske rječnike. Tako, na primjer, F. P. Sorokoletov čvrsto stoji na stajalištu da leksik treba skupljati bez ikakvih pret hodno fiksiranih uputa. On kaže: "Da bi opis bio potpun... nužno je, prije svega, skupiti sav leksički opseg govora, bez ikakvih uputa, bez ikakva odabira."¹² I dalje: "Principijelno je neispravno zahtijevati sastavljanje regionalnih rječnika na temelju postavaka po bilo kojem uzorku. To bi bilo svjesno osiromašivanje zadaća i mogućnosti dijalekatske leksikografije."¹³

Po mojem mišljenju, oba gledišta imaju praktičkih prednosti i nedostataka. Istraživanje leksika po *kvestionaru* osigurava "pokri vanje" unaprijed određenih semantičkih polja, unaprijed zadanih gramatičkih, tvorbenih i drugih leksičkih karakteristika, unaprijed zadanih odnosa riječi u sintagmama i u rečenicama, već prema tomu koliko su teoretski utemeljeni, koncipirani, razrađeni i opširni takvi *kvestionari*. Prednost leksičkih istraživanja po *kvestionarima* svakako je vremensko ograničavanje istraživanja, koje ipak, u unaprijed zamišljenu opsegu, osigurava relativno velik broj riječi iz svakoga punkta, karakterističnih za njihov govor po etimonu, po glasovnom sastavu, po značenju i po funkciji. Ujedno *kvestionari* izvanredno olakšavaju rad istraživača, smanjujući njegove psihičke napore pri traženju podataka od sugovornika - ispitanika. Na mnogim semantičkim poljima istraživanja (npr. pri skupljanju riječi koje označavaju pojedine biljke, ptice, kukce i sl.) nezamjenjiva su pomoć slikovni *kvestionari*, pri kojima jedan pogled pri identifikaciji zamjenjuje dugotrajne, često neuspješne opise osobina tražene realije. Pri skupljanju građe pomoću unaprijed pripremljenih *kvestionara* može izostatati podosta leksema koje semantičke skupine riječi, ali se može

dogoditi da se propusti i takva leksičko-semantička i funkcionalna karakteristika govora koja može biti veoma važna za leksičku strukturu govora, koja može biti vrlo rijetka u kajkavskom narječju, pa i u našem jeziku općenito, i koja može imati izvanredno značenje za proučavanje utjecaja na evoluciju našega jezika, za historijska i suvremena komparativna slavistička istraživanja i dr. (usp. npr. neke izdvojene leksičke veze jugozapadnih kajkavskih govora s poljskim i ukrajinskim jezikom).

Drugi stav, o "slobodnom" istraživanju leksika (tj. bez ikakvih prethodnih, napisanih uputa), ima također nedostataka. Osnovni je prigovor taj što takav način, u kratkom vremenu koje pojedini istraživač građe za KR po zadatku može provesti u punktu KR, zahtijeva maksimalnu koncentraciju, koja - iz iskustva je poznato - može potrajati tek 2-3 sata *in continuo*. Koliko bi vremena trebalo utrošiti za istraživanje pa i najbitnijih elemenata leksičke strukture da se dobiju leksikografski i leksikološki zadovoljavajući rezultati, teško je reći, ali očito je da nas primjeri amatera skupljača rječničkoga blaga pojedinih govora - koji su i desetke godina skupljali riječi za relativno male zbirke - ne potiču na takav način skupljanja građe u svim punktovima KR. Istina je, stručnjak leksikograf bi na taj način, bilježeći leksik iz spontana govora barem nekoliko mjeseci i usmjeravajući razgovore na semantička područja koja ga interesiraju, mogao skupiti leksik koji bi zadovoljavao velik broj zahtjeva suvremene leksikografije i leksikologije - ali zar ne bi i on sam morao stvoriti plan istraživanja (dakle ipak svojevrstan kvestionar) za pojedine etape svojega rada?

Mislim da se građa za KR u punktovima guste mreže (v. t. 2.6.3) mora skupljati na temelju kvestionara, s time da se dobivena građa, koliko je god to moguće, popuni magnetofonskim snimanjem i rukopisnim bilježenjem podataka u kontekstu različitih govornih situacija, uzimajući u obzir govornike različitih generacija, po potrebi pripadnike različitih zanimanja, sezonske radnike izvan sela itd. Osim koristi za KR takva bi istraživanja, provedena dijalektološkim metodama, omogućivala i dijalektološke opise pojedinih govora, pa bi tako ispunjavala i drugi hitni zadatak hrvatske lingvistike - skupljanje dijalektološke građe.

2.5.2. Pri koncipiranju načela izrade KR nameće se dakle i pitanje izrade kvestionara KR, tj. *opsega leksičke građe* koju treba po njemu skupiti, odnosno pitanje količine riječi koju treba skupiti po kvestionaru i kojim drugim načinom istraživanja leksika u kajkavskim govorima (v. t. 2.6.3).

Svakako treba poći od naših realnih mogućnosti. Ni slobodno vrijeme osposobljenih leksikografa-dijalektologa, ni financijske mogućnosti ustanova koje će osiguravati novac za taj posao neće omogućiti terensko istraživanje jednoga punkta onoliko vremena koliko bi bilo *korisno* da se punkt istražuje, nego onoliko vremena koliko je nužno da se ostvare ciljevi KR. Rekli smo već da je najekonomičniji i po rezultatima relativno povoljan način skupljanje građe po kvestionaru. Treba dakle kvestionar KR koncipirati tako da se u njemu predvidi što veći broj semantičkih područja, da se ta područja što više leksemski detaljiziraju, tj. da se pronađe što veći broj riječi različita fonemskoga sastava u različitim i u istim značenjima, da se upozori na potrebu detaljne razrade svih mogućih značenja (polisemije) pojedinih leksema istoga fonemskog sastava, te da taj kvestionar zahtijeva odgovore o funkcioniranju riječi u sintagmatskim nizovima i u strukturi rečenice. Kvestionar će dakle morati omogućiti da se ispuni osnovni zahtjev suvremene leksikološke teorije - da "objektom proučavanja treba biti riječ u nizu s drugim leksemima, međusobno sjedinjenih sistemskim leksičko-semantičkim osobinama"¹⁴, jer se, kako kaže V. V. Vinogradov, "u jezičnom sistemu bit riječi ne iscrpljuje svojim svojstvenim značenjima. U velikom dijelu riječ u sebi nosi upute na susjedne nizove riječi i značenja. Riječ je zasićena odrazima drugih karika jezičnog sustava."¹⁵ Ukratko: kvestionar treba da osigura što širi i što dublji zahvat pri skupljanju leksika u istraživanom punktu.

Koji će kvantitativni rezultat dati takva istraživanja po kvestionaru KR, teško je predvidjeti. Ipak, smatram da bi se fondom od 3.000-4.000 riječi iz svakoga od cca 50 punktova KR, uz znatno veći broj riječi iz petnaestak osnovnih punktova KR i nizom riječi ekscerpiranih iz dijalekatskih i dijalektoloških tekstova (v. t. 2.6.3) omogućilo prikupljanje 50.000-60.000 različitih riječi. Takva količina riječi, skupljenih po navedenim zahtjevima, pa i osjetno manja¹⁶, omogućit će utvrđivanje teritorijalne rasprostranjenosti riječi i njihovih značenja i dati dovoljno vjernu sliku

leksičkoga blaga i leksičke strukture pojedinih organskih govora, širih govornih područja i cijeloga kajkavskog narječja.

Skupljanje riječi u osnovnim punktovima KR morat će se provoditi primjenom svih spomenutih metoda. Prema iskustvu, očekuje se da bi u svakom osnovnom punktu trebalo prikupiti minimalno 8.000 riječi.

b) Izvori korpusa KR

2.6. Osnovni zadatak koji treba obaviti prije terenskog istraživanja jest fiksiranje *mreže punktova*, koja bi osigurala punu zastupljenost svih grupa govora unutar pojedinih dijalekata kajkavskog narječja. Tu se odmah nameće pitanje granica teritorija na kojem će se skupljati građa za Kajkavski rječnik, tj. problem uključivanja u KR graničnih mješovitih, odnosno prijelaznih govora u vezi s lingvističkim kriterijima koji određuju pripadnost kajkavskom narječju pojedinih govora na graničnim dijalekatskim područjima, u oazama i većim arealima u kajkavsko-čakavskim, kajkavsko-štokavskim i međujezičnim odnosima. O tim kriterijima u odnosu na čakavsko narječje govorio sam u svojoj raspravi "čakavske osobine u jugozapadnim kajkavskim govorima".¹⁷ Kajkavsko i čakavsko narječje imaju mnogo više zajedničkih osobina nego kajkavsko i štokavsko, pa će pojava većine od 29 bitnih kajkavskih odrednica navedenih u spomenutom radu i pojava većine zajedničkih osobina tipičnih kajkavskih govora manjeg tipološkog domašaja (v. upravo spomenuti rad) vrijediti i pri određivanju pripadnosti mješovitih kajkavsko-štokavskih govora kajkavskom narječju.

2.6.1. U određivanju mreže punktova za KR (v. t. 2.6.2) nastojao sam izbjeći uvrštavanje mješovitih graničnih govora u mrežu, ali je poneki takav punkt morao ući u nju - barem s podjednakim, ako ne i s većim opravdanjem njegove prisutnosti među kajkavskim a ne čakavskim ili štokavskim govorima. Međutim, ako se leksik takvih mješovitih govora u Kajkavskom rječniku dovoljno jasno označi u odnosu na leksik "čistih", "pravih" kajkavskih govora, on će tek ponešto obogatiti kajkavski rječnički fond, a neće znatnije izmijeniti sliku strukture leksičke razine kajkavskog narječja. Naime, već iz dosadašnjega poznavanja osnovnih karakteristika leksika graničnih (i mješovitih i dijalekatski tipičnih) govora očito je da se

mnoge riječi (ako i ne u identičnom glasovnom ostvaraju njihova korijena, osnove i tvorbenih nastavaka i premda i ne uvijek u identičnom semantičkom opsegu) šire - bez obzira na fonetska i akcentatska obilježja tipična za govore s jedne i druge strane granice različitih narječja hrvatskoga ili srpskoga jezika - daleko od tih granica, pa i na cijelom području našega jezika.

2.6.2. Pri uključivanju, dakle, mješovitih kajkavsko-čakavskih i kajkavsko-štokavskih govora u kajkavsko, čakavsko ili u štokavsko narječje, a po tom i pri određivanju koje od takvih govora treba uključiti u terensko istraživanje građe za Kajkavski rječnik, neće biti problema. Veća područja takvih mješovitih govora (npr. kajkavsko-čakavski govori u okolici Karlovca i Ozlja, kajkavsko-štokavski podravski, bilogorski, moslavački govori i dr.) bit će pokrivena punktovima KR, a pojedinačni mješoviti granični govori neće ući u mrežu KR.

Mnogo je teži teoretski problem uključivanja rječničkog fonda gorskokotarskih kajkavskih govora u korpus Kajkavskog rječnika. Po onome što znamo o njihovu fonološkom i fonetsko-akcentatskom stanju tipični gorskokotarski kajkavski govori pripadaju drugačijem jezičnom sustavu nego drugi kajkavski govori, pa se po tom kriteriju njihov leksik ne bi mogao uvrstiti u rječnik hrvatskih kajkavskih govora¹⁸, nego bi trebalo napraviti poseban rječnik gorskokotarske kajkavštine. U mnogima od tih govora, naime, uz veći ili manji dio strukturnih osobina supstrata i adstrata postoji i niz osobina nepoznatih drugim hrvatskim kajkavskim govorima i govorima drugih hrvatskih i srpskih narječja, osobina koje su nastale međujezičnim hrvatsko-slovenskim kontaktom u prošlosti.

Međutim, nacionalni i jezični osjećaj nosilaca tih govora nesumnjivo je hrvatski, hrvatski je i dio njihova leksika, velik je dio njihova leksika u isto vrijeme i hrvatskosrpski i slovenski. Premda je dio leksika gorskokotarske kajkavštine nepoznat drugim kajkavskim govorima i u znatnoj mjeri mijenja realnu sliku odnosa leksika hrvatskoga kajkavskog narječja i slovenskog jezika, a po tom i sliku genetskih i tipoloških odnosa među njima, možda bi ipak trebalo i tipične predstavnike tih govora uvrstiti u mrežu punktova KR. U obradi bi KR grafičko označivanje svakoga govora iz kojega je leksički podatak omogućilo komparativna proučavanja odnosa gorskokotarskog leksika prema leksičkom blagu drugih hrvatskih kajkav-

skih krajeva, kao i njegova odnosa prema slovenskim govorima. Izdvajanje gorskokotarskih govora iz KR (unatoč teoretskoj opravdanosti takva postupka, što će potpuno jasno pokazati tek terenska istraživanja i detaljno proučavanje leksičkih podataka) ulazi u izvanjezičnu sferu i sasvim bi sigurno izazvalo oštru, negativnu reakciju.

Po mojem mišljenju, najsretnije bi rješenje toga problema bilo da se rječnik goranskih govora prikaže u posebnom, odvojenom dijelu KR.

2.6.3. Gustoća mreže punktova ne može se (zbog različitih poteškoća, u prvom redu financijskih, a zatim i kadrovskih i dr.) optimalno zacrtati. Očito je da i u govorima iste dijalekatske skupine govora, pa i u dva susjedna sela ili u dijelovima istoga sela, po bitnim njihovim fonetskim, akcenatskim i drugim obilježjima gotovo ili posve identičnim, leksički fond može biti više ili manje različit¹⁹, ali je isto tako jasno da se ne može istražiti leksik svakoga kajkavskog sela.

S druge strane, istraživanje rječničkoga blaga kojega organskoga govora najteži je i nikad do kraja završen dio terenskih istraživanja određenog jezičnog sustava. Problem nije, ponavljam, samo u prikupljanju što veće količine riječi, nego i u utvrđivanju različitih značenja riječi, hijerarhije značenja, funkcioniranja riječi u sintaktičnim vezama i stilističkih svojstava riječi u njima. U relativno kratko vrijeme terenskog istraživanja leksika u jednom naselju, pa radilo se i o vremenu koje se mjeri mjesecima - ili, realno govoreći, o terenskom radu od dvadesetak dana, i najbolji stručnjak dijalektolog, leksikograf, leksikolog, uz pomoć veoma savjesno i dobro izrađenoga kvestionara, dat će tek veći ili manji torzo korpusa riječi koje se u tom govoru ostvaruju.

Zbog toga se nužno nameće potreba za nekoliko *osnovnih punktova*, predstavnika svih kajkavskih dijalekata. Skupljanje riječi u takvim punktovima valja povjeriti autohtonim govornicima - stručnjacima, vrsnim znalcima govora (dakle i leksika) osnovnoga punkta, koji bi višegodišnjim radom dali maksimalne rezultate. Smatram da bi petnaestak osnovnih punktova - raspoređenih tako da obuhvate proširenije govorne tipove, odnosno skupine govora, u Međimurju, u Zagorju, u Podravini, u Posavini, u području između Koprivnice, Vrbovca i Čazme, u zelinsko-sesvetskom Prigorju, u kraju kajkavskih

ikavaca, u području između Zagreba, Siska i Karlovca, u kraju oko Ozlja i u Gorskotarskom kotaru - dalo reprezentativnu osnovu rječnika kajkavskih govora.

"Gusta mreža" punktova KR obuhvatit će pedesetak punktova u SR Hrvatskoj i, po mogućnosti, po jedan punkt u Banatu, u Rumunjskoj, u podravskoj i u zapadnoj Mađarskoj. U dijaspori će se, uz supstratni i adstratni rječnički sloj, vjerojatno naći i dragocjenih starih riječi, nepotvrđenih u drugim kajkavskim govorima ili zabilježenih tek u dubokoj starini kajkavskoga narječja.

Za skupljanje rječničke građe u punktu "guste mreže" valjalo bi osigurati 15-30 dana terenskoga rada (ovisno o financijskim mogućnostima).

Fond riječi Kajkavskoga rječnika popunit će se i leksičkom građom iz punktova *Općeslavenskog lingvističkog atlasa* (=OLA) i *Hrvatskosrpskog dijalektološkog atlasa* (=HSDA). Naime, kvestionari za oba ta atlasa sadrže zahtjeve i na leksičko-semantičkom, kao i na morfološkom planu, tako da će se iz njih dobiti znatna leksička građa. U Hrvatskoj su istraženi svi punktovi OLA, među njima i 8 kajkavskih govora, pripadnika različitih dijalekata. Od 64 kajkavska punkta HSDA istražena su do sada 42 punkta, a kako budu istraženi, i drugi će se punktovi sukcesivno ekscerpirati i uvrštavati u korpus KR.²⁰

Za korpus KR iskoristit će se i *zbirke riječi prinosnika*, ponuđene ili zatražene za otkup. Iscrpst će se, nadalje, *tiskane zbirke riječi pojedinih suvremenih kajkavskih govora*, kao i *dijalekatske potvrde* u dijalektološkim raspravama, dakako toliko koliko su leksikografski upotrebljive. Osobito će znatan broj riječi i njihovih značenja dati ekscerpiranje *dijalekatskih tekstova* (iz Zbornika za narodni život i običaje - JAZU, iz časopisa KAJ, iz tekstova suvremenih kajkavskih književnika koji pišu na govoru svojega rodnog mjesta - dakako, s terenskom provjerom i nadopunom riječi iz njihovih tekstova - i dr.).

I građa iz drugih, ne samo umjetničkih pisanih izvora nametnut će u mnogim slučajevima potrebu da se ekscerpirane riječi ovjere na terenu.

3. Obrada građe

a) Izbor riječi

3.1. Pitanje izbora riječi za dijalekatski rječnik kao što je KR također nije teoretski jednoznačno riješeno. U stručnoj literaturi postoje, naime, prilično oprečni stavovi u odnosu na pojam "dijalekatska riječ", odnosno "dijalekatska leksička jedinica". Tako je, na primjer, u osnovama "Slovarja ruskih narodnyh govorov" prihvaćen princip da u taj rječnik ne ulaze riječi po glasovnom sastavu identične riječima standardnoga ("literaturnoga") jezika, a kao "dijalekatska riječ" definira se riječ u uporabi isključivo na ograničenom teritoriju nacionalnog jezika²¹. Slovački pak dijalektolozi-leksikografi na problem dijalekatske riječi gledaju drugačije. U svoj *Slovník slovenských narečí* (kratica: SSN) oni unose cjelokupni autohtoni leksički fond organskih govora, bez obzira na to jesu li pojedine riječi odvojene od drugih govornih područja ili su svojina cijeloga naroda, pa po tom i njegova standardnog jezika, sa svim formalnim oznakama obličja riječi u standardnom jeziku²².

I. Ripka opravdava takve stavove ovim riječima: "Često se zaboravlja da ista realija, pojava i sl. može u dijalektima imati različite nazive, od kojih svaki može biti bez formalnih oznaka nestandardnosti. Na primjer, u govorima označavaju ženu koja priprema nevjestu za svadbu riječima koje čine ovaj sinonimijski niz: *belušnica - čepčiararka - rúšnica - svadbica - široká* itd., svi navedeni sinonimi ispunjavaju spomenuti kriterij - 'odsutnost formalnih oznaka nestandardnosti'. No teško da se sve te riječi mogu promatrati kao standardne. Obratno: nesumnjivo je da su sve te riječi dijalekatske i da moraju ući u SSN. U standardni jezik ušla je tek jedna riječ s navedenim značenjem - *čepčiararka*."²³ I dalje: "U općenarodni dijalekatski rječnik bit će također uključen sloj koji čini jezgru općenacionalnog leksičkog sastava, zato što bi njegovo isključivanje iz SSN iskrivilo predodžbu o sistemskom karakteru dijalekatskog leksika... (*hlava, noha, ruka, nos, ucho, pit', dýchat', chodit'... stôl, postel', dvere, krosná, plátno, d'eň, noc ... voz, koleso, pluh, orat', kosa, cépy, hnoj, slama, mlátit'*)... SSN će također fiksirati, u maksimalno mogućem opsegu, tzv. 'semantičke

dijalektizme'. Na primjer, prikazat će se semantički dijalektizmi tipa *oprava*, u standardnom jeziku 'ispravljanje pogrešaka', u dijalektima: 'ograda' ... *sídlo* 'naselje, rezidencija' (stand.): 'zamka, petlja' itd."²⁴

3.2. Detaljnije sam naveo neka obrazloženja koncepcije SSN zbog toga što smatram da navedeni stavovi potpuno vrijede i za koncepciju Kajkavskog rječnika. Ne samo zato što bi takav odabir riječi za KR nastavio tradiciju naših dijalekatskih rječnika, nego je uključivanje svih zabilježenih takvih riječi (koje funkcioniraju u leksičkom sistemu pojedinoga organskoga govora u sklopu njegova sustava na drugim jezičnim razinama, po kojemu se takav govor razlikuje od standardnog jezika) i teoretski opravdano (usp. t. 2.2). Dijalekatski rječnici ne služe samo za potrebe leksikografije nego, ako su dobro zasnovani i izrađeni, izvanredan su izvor građe i za dijalektološke interese. U kajkavskim govorima različitih dijalekatskih skupina fonološki se inventar i distribucija, kao i glasovne i akcenatske realizacije, veoma razlikuju i ne bi se smjela propustiti prilika da se - već skupljene kao glasovni sastav određena značenja - ne prikažu u KR. K tim dijalekatskim oznakama (od kojih neke u osnovnom obliku riječi mogu biti identične sa standardnima, usp. npr. *oko*, *baba*, *kruh* u najvećem dijelu kajkavskih govora) valja pribrojiti i veoma česte razlike na semantičkom planu i na drugim planovima leksičkog sustava - u gramatičkim, tvorbenim, stilističkim obilježjima. Ne mogu se iz KR izbaciti riječi kao *oko*, *meso* zbog toga što su im u mnogim kajkavskim govorima glasovni sastav i osnovno značenje jednaki kao u standardnom jeziku kad su u navedenom liku mnogo tipičnije za kajkavsko narječje od likova drugačijega glasovnog sastava nego u standardnom jeziku, kao što su *okę*, *jokę*, *økø*, *jøkø*, *męęę*, *męęę*, *mjęęę*, *meįęę* itd. Neuvrštavanjem riječi, primjerice, *jesen* u općekajkavskom značenju 'jesen' (godišnje doba) dao bi se krivi podatak da u kajkavskim govorima lik *jesen* postoji samo u značenju 'jasen' (vrsta drveta).

Dakle, princip eliminiranja svake riječi iste glasovne realizacije kao u standardnom jeziku ne može se primijeniti u KR.

3.3. Međutim, problem izbora riječi za KR nije tim stavom riješen.

U prvom redu postavlja se pitanje kako postupiti s različitim vrstama adaptiranih tuđica, različita podrijetla, potpuno uklopljenih u govorni sustav u različitim vremenskim razdobljima, u različitim društvenim uvjetima, što dakle uraditi s tuđicama kao jedininim ili dubletnim oznakama realija, pojmova, zvanja, djelatnosti, što s tuđicama ukorijenjenim u terminologijama struka kojim se organski govornici profesionalno bave, što s terminima koji su prestali funkcionirati isključivo kao termin uskoga kruga govornika unutar pojedine struke nego su postali dio općeg leksika određenoga govora. Što dakle uraditi s riječima kao što su na primjer *traktor, auto, radio, televizor, televizija, kino, hidrocentrala, atom, energija, tehnika, kultura, civilizacija, aspirin, penicilin, produktivnost, reprodukcija, komasacija, profesor, advokat, inspektor, šrafciğer, štemajzl, borer* itd.?

I pri rješavanju toga problema u već započetim rječnicima govora pojedinih slavenskih jezika različito se postupa. U SSN ne ulaze riječi nastale u vezi s bitnim promjenama života u našoj eri tehnizacije, ne ulaze ni tuđice obrtničke terminologije, kao ni tuđice poznate tek pojedincima²⁵. Poljski dijalekatski rječnik (*Słownik gwar polskich*, kratica: SGP) zasnovan je drugačije. On nije selektivan, diferencijacijski, nego u nj ulaze sve riječi skupljene u narodnim govorima, dakle i riječi kao *adjutant, administrator, adwokat, agent, abfal, abrychterować, abrychtmaszyna, aeroplan, abrys, abecadźo, adres, adresować* itd.²⁶

Premda treba težiti da KR bude što opširniji, što potpuniji, što informativniji - i teoretski i praktički teško bismo ostvarili "puni, sistemski" rječnik kakav je SGP. Za taj je rječnik skupljanje građe započeto prije prvog svjetskog rata, skupljeno je oko 3,000.000 potvrda za oko 100.000 natuknica²⁷, pa je očito da bi prema današnjim našim ljudskim i materijalnim potencijalima zasnivanje KR na tim principima dalo vidljive rezultate tek u dalekoj budućnosti.

Zbog toga je stav slovačkih stručnjaka za nas mnogo prihvatljiviji, premda, po mojem mišljenju, ni on nije u potpunosti prihvatljiv za KR. U KR bi morale ući tuđice iz tehnologije obrtničke djelatnosti u selima, seoskoga graditeljstva, ratarstva, stočarstva i drugih djelatnosti, ako nisu strogo terminologizirane, pa često i one s "veoma specijaliziranom semantikom" (npr. *šraf, veš,*

bolta, fundament, šrafštok itd.), ukratko sve takve riječi koje označuju realije i pojmove seoskog života. Takve su riječi veoma važne za proučavanje civilizacijskih i kulturnih veza i utjecaja u prošlosti i današnjosti, one se ponajčešće razlikuju od standardnih riječi istoga semantičkog sadržaja, a izvan dijalekatskih rječnika rijetko su gdje zabilježene.

3.4. Kao i pri tuđicama, ima problema i s nužnom selekcijom nekih novih riječi slavenskih etimona, s područja društveno-političkih zbivanja, ekonomskih, kulturnih i drugih promjena u načinu života nosilaca organskoga govora, koje su preuzete iz standardnog jezika, ali su po svojim fonološkim, gramatičkim i drugim osobinama potpuno ušle u leksički sustav njihova govora (usp. npr. riječi kao *samoupravljanje, dohodak, vodovod, dalekovod, samoposluživanje, uvjet* itd.). Problem izbora nameće se i pri dijalekatski adaptiranim žargonizmima i drugim riječima nastalim u supstandardnim razgovornim stilovima (usp. npr. *ribičija, teretnjak, plesnjak* itd.). Mislim da je nemoguće za svaku takvu riječ (kao i za velik dio tuđica) unaprijed odrediti principijelno rješenje, nego će se selekcija morati vršiti tek pri obradi KR, na temelju procjene uloge svake riječi u funkcioniranju leksičkog sustava govora u kojem je zabilježena i na temelju usporedbe s njezinom glasovnom realizacijom i semantičkim opsegom u standardnom jeziku. Očito je, međutim, da se fond riječi bilo kojega dijalekatskog rječnika, pa tako i KR, ne može ograničiti samo na konzervativne leksičke jedinice, na tzv. "egzotični leksik" nego u nj moraju ući i mnoge novije ili najnovije riječi koje odražavaju suvremeni život.

3.5. U KR moraju ući i svi arhaizmi, pa makar im frekvencija i broj ljudi koji ih upotrebljavaju bili minimalni, zato što su upravo arhaizmi veoma važni za proučavanje evolucijske protežitosti leksičko-semantičke strukture govora i zato što pojedini od njih mogu predstavljati izvanredan kuriozitet u povijesno-jezičnom i teritorijskom rasprostiranju²⁸.

U svakom slučaju, pri izboru riječi za KR treba nastojati da se osigura dovoljno reprezentativan fond riječi i njihovih osobina u kajkavskom narječju, tj. da iz njega, silom prilika, izostanu samo periferne jezične pojave.

b) Natuknica

3.6. U sistemski heterogenom sastavu leksičke građe za KR, s više ili manje različitim glasovnim i semantičkim osobinama riječi zabilježenih u različitim govorima, pripadnicima istih ili različitih dijalekatskih skupina, pitanje uspostavljanja lika natuknice od bitne je važnosti za teoretsku opravdanost cijeloga pothvata.

Za razliku od rječnikâ jednoga govora ili nekoliko govora iste dijalekatske skupine, u kojima je rječnicima svaki drugačiji fonetski lik riječi u osnovnom leksikografskom obliku nova natuknica, u regionalne i općenacionalne dijalekatske rječnike valja kao natuknicu uvesti njezin konstrukt, apstraktni zajednički lik svih konkretnih njezinih realizacija, pa i realizacija jednakih natukničkoj apstrakciji. Samo se na taj način, na apstraktnoj razini, može znanstveno prikazati leksički sustav jezične apstrakcije "narječje kojega jezika", u našem slučaju - kajkavskog narječja.

Kao ilustraciju svoje misli donosim jedan primjer. U svim kajkavskim govorima na primjer, postoji riječ *meso*, a njezini su ostvaraji u pojedinim govorima različiti. Uz *mêso* postoje realizacije: *mêso*, *mîeso*, *měiso*, *mě̂so*, *mêso*, pa sve te i slične kontinuate prasl. nazala *ę* u glasovnom okruženju s krajnjim vokalom *e*, *ø*, *o*, *u* (npr. *mêseę*, *mêsoø*, *mêsoo*, *mêsu*) ili s metataksom $\wedge \rightarrow \sim$ (*měso*, *mě̃so*, *mĩěso* itd.). U višesložnih riječi, dakako, broj različitih fonetsko-akcenatskih realizacija može biti mnogo veći nego u dvosložnih.

Postavlja se pitanje koju od mnogih fonetskih realizacija neke riječi valja obraditi kao osnovnu, na koju će se upućivati sve ostale. Koji kriterij pri tom primijeniti - povijesnojezični ili geografsko-statistički? Mislím da je nužno primijeniti prvi kriterij, tj. kao natuknicu uz leksikografski članak uspostaviti onaj potvrđeni kajkavski oblik riječi iz kojega se mogu poznatim evolucijskim rezultatima u pojedinim govorima izvesti sve ostale potvrđene realizacije toga osnovnog oblika riječi. U navedenom primjeru osnovna će, dakle, natuknica biti: MESO, uz koju će se razraditi semantika svih konkretnih, potvrđenih fonetskih realizacija.

Osnovne natuknice Kajkavskog rječnika bit će, naravno, kajkavske, dakle s grafijskim prikazom onih bitnih govornih oznaka koje ostvaruju postojanje kajkavskog narječja među drugim narječjima našega jezika. Grafemi u toj općekajkavskoj natuknici prikazivat će osnovne kajkavske foneme, a uz takvu natuknicu dat će se kompletna obrada, s egzemplifikacijom fonetskih organskih ostvaraja u kontekstu, uz naznaku iz kojega je govora pojedini ostvaraj. Fonetske realizacije riječi registrirat će se i u abecednom redu Rječnika, s uputom na obradu pod osnovnom, apstraktnom natuknicom.

3.6.1. Inventar vokalnih fonema u kajkavskim govorima veoma je različit - od peterovokalnog sustava u nekim graničnim i izdvojenim govorima²⁹, pa i na širim prostorima³⁰, i u nekim gradskim govorima³¹, do deseterovokalnog sustava u nekim govorima u kojima je ukinuta opreka po kvantiteti³². Međutim, u tipičnim središnjim kajkavskim govorima najčešći je monoftonški sustav od sedam vokala (/i, e, e, a, o, o, u/)³³, pa takav vokalni sustav moramo prihvatiti i u osnovnim natuknicama KR kao osnovni fonološki sustav kajkavskog narječja (što je potvrđeno i povijesnojezično), iz kojega se lako izvode svi drugi regionalni kajkavski fonološki sustavi.

3.6.2. Treba riješiti i problem akcenatskog označivanja natuknica KR. U golemoj većini kajkavskih govora postoji troakcenatski sustav ($\backslash \wedge \sim$), ali je distribucija akcenata u različitim kajkavskim dijalektima veoma različita. Bilo bi najobavjesnije kad bi se na temelju potvrda suvremenoga akcenatskog stanja svake pojedine riječi uspostavio njezin ishodišni akcent. Međutim, uvijek to, vjerojatno, ne bi bilo moguće, a, što je važnije, takav bi postupak narušio sinkronijski princip obrade KR. Osim toga, najkonzervativnija kajkavska distribucija akcenata (npr. *nogà, rùkà, Gsg nogê, rùkê*) relativno je rijetka u kajkavskim govorima. Zbog svih tih razloga smatram da je teoretski najkorektnije osnovne natuknice KR donositi bez akcenatskih oznaka. Budući da će i upućivačke natuknice biti ponajčešće tek na intrasegmentalnom planu zajedničke raznim govorima, a ne i na suprasegmentalnom, i one će se donositi bez oznaka akcenatsko-kvantitativnih odnosa.

3.6.3. Konsonantski inventar fonema u različitim kajkavskim govorima međusobno se neusporedivo manje razlikuje nego vokalni. Ipak, valja upozoriti na neke probleme.

Većina kajkavskih govora u svojem konsonantskom sustavu nema fonema /x/ ili je u njima /x/ tek periferan fonem³⁴. Ipak, i /x/ se pojavljuje na širokim kajkavskim područjima, pa smatram da bi - i zbog veze sa starijim kajkavskim stanjem, zasvjedočenim u kajkavskoj književnosti - valjalo u natuknici pisati *h*, a ne koju od njegovih zamjena (*v*, *j* ili ništa). Zbog istih razloga u natuknici će biti potvrđeni oblici kao *mišji*, *vražji*, a ne *miši*, *vraži*.

U golemoj većini kajkavskih govora postoji samo jedan par palatalnih afrikata, pa nema potrebe da se u inventar grafema za osnovne natuknice KR uvedu *č* i *đ*.

Refleks prasl. **d*' u kajkavskim govorima može biti *j* ili *ž*. I dijakronijski i sinkronijski gledano, kontinuanta *j* karakterističnija je za kajkavsko narječje, pa će se kao osnovne natuknice KR donositi likovi kao *meja*, *preja*, a ne *meša*, *preša*.

U takvim će se natuknicama pojavljivati samo skupine *šž*, *žš* na mjestu nekadašnjih **st*' , **sk*' , **zd*' , **zg*' , a ne *šj* ili zamjene kon-
tinuanta tih prasl. skupina karakterističnih za uska dijalekatska područja (npr. *š*, *ž* u nekim govorima oko Krapine,³⁵ *ś*, *ź* u nekim jugozapadnim kajkavskim govorima)³⁶.

Bez obzira na govorno proširenu depalatalizaciju *ʎ*, *ń* → *l*, *n*, kao osnovne natuknice donosit će se potvrđeni dijalekatski likovi sa *ʎ* i *ń* (npr. *ʎudi*, *zemʎa*, *ńiva*, a ne *ludi*, *zemla*, *niva*).

U sekundarnim konsonantskim skupinama na kajkavskom su području neusporedivo rjeđi noviji rezultati na morfemskoj granici nego starije skupine *pj*, *bj*, *vj*, *mj*, *lj*, *nj*, pa će osnovne natuknice KR biti, na primjer, *grobje*, *zelje*, a ne *grobļe*, *grobļe*, *zeļe*, *zejle*, *zele* i sl. Ista je situacija i s drugim sekundarnim konsonantskim skupinama, pa će, na primjer, osnovna natuknica biti *listje*, a ne *lišče*.

Pozicijski uvjetovani alofoni neće se u osnovnoj natuknici uzimati u obzir, pa ni [ʒ], koji je u nekim govornim skupinama, npr. u turopoljskim govorima³⁷, postao fonemom.

Po istom će se principu rješavati i drugi problemi takve vrste (tako se, primjerice, prijelaz *tl*, *dl* u *kl*, *gl* u pojedinim govorima - neće odraziti u osnovnim natuknicama KR, ako taj prijelaz nije karakterističan za većinu tipičnih kajkavskih govora).

Premda golemu većinu kajkavskih govora karakterizira prijelaz zvučnih konsonanata u finalnom položaju u njihove bezvučne parnja-

ke, ipak mislim da bi pri morfonološkim alternacijama u finalnom i nefinalnom položaju - u osnovnim natuknicama KR trebalo finalno bilježiti zvučni konsonant. Natuknica KR i tako je simbol koji objedinjuje fonetske ostvaraje neke riječi u različitim govorima, pa bi morfonološko pisanje natukničkih oblika kao *grad*, *bog*, *mraz* imalo opravdanje, jednako opravdanju pri leksikografskom bilježenju ruskih standardnih riječi. Osim toga, takav način bilježenja veza je s istim likovima riječi u staroj kajkavskoj leksikografiji.

c) Nacrt obrade

3.7. Detaljna razrada načina leksikografske obrade građe skupljene za KR - principi uspostavljanja natuknica, raspored leksikografskih podataka unutar leksikografskog članka, način definiranja značenja, povezivanje semantičkih identičnosti i bliskosti, način uključivanja sintagmatskih veza u članak i sl., zatim tehnička rješenja u uporabi potrebnih slovni, brojčanih i drugih grafičkih elemenata leksikografske obrade, popis potrebnih kratica gramatičkih, etimoloških, stilskih i drugih oznaka, popis kratica izvora i literature itd. - nadmašuje potrebe ove okvirne rasprave o koncepciji KR i donijet će se u posebnom naputku za obradu.

3.7.1. Ipak, spomenut ću već sada, ponešto i obrazložiti neke svoje stavove, kako bi se dobila osnovna predodžba o koncepciji obrade KR.

Natuknica je leksički element od jedne, a ne od više riječi. Uz natuknicu dolaze uobičajene oznake vrste riječi.

Iza natuknice donosi se popis njezinih dijalekatskih likova, u fonetsko-akcenatskim i gramatičkim likovima u kakvim su zabilježene (u transkripciji za obradu KR), s naznakom punkta i s rednim brojem pitanja u kvestionaru KR, s određenom kraticom kvestionara ili pisanog izvora iz kojega je riječ unesena i s brojem stranice odakle je riječ ekscerpirana.

Ako je isti fonetski i morfološki lik riječi karakterističan za uže ili šire dijalekatsko-teritorske jedinice (pojedine govorne tipove, dijalekte), uz pojedine različite dijalekatske likove natukničke riječi navodi se prikladna oznaka te teritorske jedinice (npr. za Zagorje, Međimurje, Turopolje, istočno Pokuplje,

Okićko prigorje itd. ili za dijalekt zagorsko-medimurski, turopoljsko-posavski, sutlanski itd.), a iza tih likova navodi se oznaka govora iz kojega je podatak.

Iza tih podataka natuknica se, kad je potrebno, povezuje s natuknicama drugačijega glasovnog sastava a istoga značenja.

Zatim se razrađuje semantika natuknice. Svako se značenje potvrđuje u rečeničnom kontekstu, u transkripciji KR i s oznakom izvora.

3.7.2. Ovdje se postavlja problem opsega iskorištavanja egzemplifikacije skupljene u kartoteci KR. Zbog detaljnog utvrđivanja areala neke riječi i njezinih značenja, kao i zbog potpunog iskorištavanja dijalektološke građe koja će se skupiti iz izvora KR, bilo bi dakako korisno da se u rječničkom tekstu navedu govorne potvrde iz svih punktova KR. Međutim, čini se da je to nemoguće provesti.

Ako se leksička građa suvremenih kajkavskih govora, po svim navedenim teoretskim zahtjevima i uputama, skupi sa cca 130 punktova i ta se građa popuni i riječima iz dijalektoloških rasprava i rječnika i iz odabranih beletrističkih tekstova - jasno je da bi navođenje rečenica iz svih tih izvora uz svaku natuknicu bilo ponavljanje istih oblika riječi, istih njihovih sintagmatskih veza, istih semantičkih i stilističkih karakteristika, da bi to bio leksikografski balast, pa i teoretski promašaj.

U citiranju dijalekatskih rečenica - ili, po potrebi, i širih kontekstualnih cjelina - nužno je dakle, po mojem mišljenju, osigurati potvrde cjelokupnog semantičkog polja riječi, potrebno je potvrditi specifične foneme i morfoneme pojedinih skupina kajkavskih govora, pa i alofone koji se samo u njima pojavljuju, kao i akcenatsko-kvantitativne odnose u riječi. Za svaku razlikovnost bit će, u principu, dovoljna po jedna, pažljivo odabrana potvrda.

3.7.3. U slijedećoj potpodjeli leksikografskog članka uz pojedine natuknice obrađuju se značenja sintagmatskih veza, odnosno frazema, ili se povezuju s njihovom obradom pod kojom drugom natuknicom.

3.7.4. U upućivačkim natuknicama (zabilježenim na njihovu mjestu po abecednom redu natuknica) donosi se samo fonetski lik

riječi s njezinom gramatičkom oznakom i uputom (simbolom *v.*) na osnovnu natuknicu, gdje je leksikografska obrada riječi.

3.8. Iz iznesene koncepcije obrade KR proizlazi da Kajkavski rječnik osim svoje osnovne leksikografsko-leksikološke namjene ima zadatak da, na leksikografski korektan način, svoju golemu dijalektološku građu - koja će se skupiti izvanrednim individualnim naporima i uz znatna ulaganja društvenog novca - iskoristi i za mnoge interese dijalektologije u upoznavanju ne samo strukture leksika već i osnovnih strukturnih obilježja drugih jezičnih razina u velikom broju kajkavskih govora.

BILJEŠKE

¹ Usp. npr. ruske regionalne rječnike: *Kratkij Jaroslavskij oblastnoj slovar'*, Moskva 1961, *Slovar' govorov Podmoskov'ja*, Moskva 1969. i dr.

² Usp. npr. *Slovník slovenských nářečí - Ukázkový svazok*, Bratislava 1980.

³ Usp. npr. *Slovar' russkih narodnyh govorov, Słownik gwar polskich*.

⁴ F. P. Sorokoletov, "Oblastnye slovari i dialektnaja leksikologija", *Voprosy jazykoznanija* 3, Moskva 1981, s. 7.

⁵ Uz djela slavenske leksikografije poput navedenih u bilj. 1 usp. i H. Fischer, *Schwäbisches Wörterbuch*, Tübingen 1904-1936; J. A. Schmeller, *Bayerisches Wörterbuch*, München 1973. i dr.

⁶ V. bilj. 2 i 3.

⁷ P. N. Denisov, *Leksika ruskiego jazyka i principy ee opisanija*, Moskva 1980, s. 57.

⁸ *Ibid.*, s. 55.

⁹ *Ibid.*, s. 57: "Vladajući pasivno s 30.000 riječi i aktivno približno s oko 10.000 riječi, individua raspolaže sa svim leksičkim sustavom jezika u pravilno reduciranom obliku, tj. u suženoj, potencijalnoj varijanti."

¹⁰ Usp. F. P. Filin, "Nekotorye problemy dialektnoj leksikografii", *Izvestija Akademii nauk, Otdelenie jazyka i literatury*, 1966, br. 1, s. 6: "Sistemski opis riječi moguć je samo onda kad proučavani lingvistički objekt predstavlja cjelokupnost sistemskih veza."

¹¹ R. M. Cejtlin, "Nekotorye problemy staroslavjanskoj leksikologii", VIII međunarodnyj s'ezd slavistov, Slavjanskoe jazykoznanie, Moskva 1978, s. 436.

¹² o. c. (u bilj. 4), s. 5.

¹³ o. c., s. 13.

¹⁴ R. M. Cejtlin, o. c. (u bilj. 11), s. 432-433.

¹⁵ V. V. Vinogradov, "Osnovnye tipy leksičeskih značenij slova", Voprosy jazykoznanija 5, Moskva 1953, s. 6.

¹⁶ Npr. veliki regionalni rječnik srednjodalmatinske čakavštine *Čakavisch-deutsches Lexikon* M. Hraste i P. Šimunovića ima oko 21.000 riječi, uračunavajući u taj broj i fonetske varijante pojedinih riječi.

¹⁷ A. Šojat, "Čakavske osobine u jugozapadnim kajkavskim govorima", *Hrvatski dijalektološki zbornik* (= HDZ), knj. 5, Zagreb 1981, s. 151-167.

¹⁸ Usp. npr. P. N. Sorokoletov, o. c. (u bilj. 4), s. 8: "Ne smiju se uspostavljati bilo kakvi sustavni odnosi na jezičnoj građi koja uključuje različite jezične sustave"; usp. i njegov tekst upućen u ovom radu na bilješku 4.

¹⁹ Usp. npr. (u dva dijela istoga sela) u Turopoljskom Lekeniku: *luknica*; *palamâr*, a u Erdedskom Lekeniku, u istom značenju: *pärenica*; *štrik pòprežňak*, v. A. Šojat, "Turopoljski govori", HDZ 6, Zagreb 1982, s. 340.

²⁰ Punktovi OLA i HSDA u načelu neće biti identični s punktovima "guste mreže" KR.

²¹ Usp. npr. F. P. Filin, *Proekt Slovarja russkih narodnyh govorov*, Moskva-Lenjingrad 1961.

²² Usp. *Ukážkovy zväzok SSN* (o. c. u bilj. 2), s. 18-21.

²³ I. Ripka, "O nekotoryh voprosah koncepcii Slovarja slovac-kih govorov", OLA, *Materialy i issledovanija* (1979), Moskva 1981, s. 96.

²⁴ I. Ripka, o. c., s. 97.

²⁵ Usp. SSN (o. c. u bilj. 2), s. 17-19; I. Ripka, o. c., s. 98.

²⁶ *Słownik gwar polskich*, Tom I, Zeszyt 1, PAN, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979, s. v.

²⁷ SGP (v. bilj. 26), s. VII-IX.

²⁸ Usp. npr. riječi poput *toporo*, *toporišče*, "držalo sjekire", *kurilňak* "kokošinjac", *ser - seri* "modar", "plav", "siv" u nekim kajkavskim govorima.

²⁹ Npr. u nekim govorima samoborske okolice, usp. A. Šojat, "Govor u Samoboru i njegovoj okolici", *Rasprave Instituta za jezik* (= RIJ), knj. 2, Zagreb 1973, s. 57.

³⁰ Npr. u nekim bilogorskim i podravskim govorima, usp. M. Lončarić, *Bilogorski kajkavski govori* (disertacija), rkp., Zagreb 1980, s. 231; u govorima kajkavskih ikavaca, usp. A. Šojat, "Kajkavski ikavci kraj Sutle", *RIJ* 2, s. 38, i dr.

³¹ Npr. u Zagrebu, Samoboru, Krapini, usp. A. Šojat, "O zagrebačkom kajkavskom govoru", *Rasprave Zavoda za jezik*, knj. 4-5, Zagreb 1979, s. 57, o. c. (u bilj. 29), A. Šojat i V. Zečević, "Istraživanje govora u Hrvatskom zagorju", *Ljetopis JAZU* 73, Zagreb 1969, s. 438.

³² P. Ivić, "Phonologische Bemerkungen zur historischen Sprachgeographie", *Wiener slavistisches Jahrbuch*, Bd. 11, Graz-Köln 1964, s. 113.

³³ Usp. P. Ivić, "Hijerarhija srodstva među jezičkim i dijalekatskim tipovima na slovenskom jugu", *Referati za VII međunarodni kongres slavista u Varšavi*, Novi Sad 1973, s. 22, kao i odjeljak "Kajkavsko narječje" u knjizi *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom* (= FO), s. 297-358.

³⁴ Usp. A. Šojat, "O knjizi Jezik i o kajkavskom narječju", *Zbornik za filologiju i lingvistiku MS*, Novi Sad 1966, s. 210-211.

³⁵ Usp. A. Šojat i V. Zečević o. c. (u bilj. 31), s. 440.

³⁶ Usp. V. Zečević, "Domagović (OLA 27)", *FO* s. 305.

³⁷ Usp. A. Šojat, o. c. (u bilj. 19), s. 352.

R é s u m é

PRINCIPES DU DICTIONNAIRE DES PARLERS CROATES KAJKAVIENS

L'auteur présente une conception théorique de l'assemblage des matériaux pour un Dictionnaire des parlers croates kajkaviens (= KR) et des certaines parties de la rédaction lexicographique. Dans la contribution on délimite la région du dialecte kajkavien pour laquelle il faudra assembler les matériaux du KR, on traite de l'incorporation du lexique des parlers kajkaviens mixtes limitrophes (soit pour les aires compactes que pour les parlers isolés), on examine un choix des points de la région et la densité de ces

points pour le KR, on discute la manière dont on assemblera les matériaux lexicographiques sur le terrain (selon le questionnaire préétabli ou bien "librement"), on étudie le nombre des mots prévisibles pour un point du "réseau dense" et d'un point "principal", et, enfin, on étudie le nombre prévisible minimal des différentes entrées que le KR devrait englober.

Dans la contribution il est traité du choix nécessaire des mots qui seront introduits dans le KR et on propose quelques solutions - étant donné que le KR ne peut pas embrasser le lexique, dit "complet et systématique", qui puisse satisfaire tous les intérêts lexicologiques.

L'auteur démontre que - à la différence du dictionnaire d'un ou des plusieurs parlers d'un même groupe dialectal dans lequel chaque forme phonétique différent d'un mot représente une entrée à part - dans les dictionnaires dialectaux régionaux et nationaux il faut introduire une entrée en tant que construction, c'est-à-dire, une forme commune plus ou moins abstraite contenant toutes les réalisations concrètes, ce qui revient à dire que dans le KR il faut nécessairement établir la forme phonétique attestée d'un mot à partir de laquelle on pourra par les résultats évolutifs connus dans les parlers particuliers déduire toutes les autres réalisations attestées. Cette forme commune constituera dans de très nombreux cas un lien historico-linguistique précieux avec le trésor lexicographique conservé dans les dictionnaires kajkaviens historiques.

Naturellement, l'exemplification dans l'article lexicographique du KR sera rapporté dans la transcription de la réalisation concrète des phonèmes dans le parler où le mot a été attesté.

Dans la contribution on expose les principes fondamentaux de la rédaction de l'article lexicographique, mais une élaboration plus détaillée est laissée pour une instruction ultérieure qui traitera de la rédaction du Dictionnaire des parlers croates kajkaviens.